

УДК 373.3:371.388

К. СТЕПАНЮК

Бердянський державний педагогічний університет

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкриваються аспекти формування дослідницької компетентності майбутніх учителів початкової школи як складової дослідницьких умінь.

***Ключові слова:** дослідницька компетентність, дослідницькі уміння, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.*

У сучасних умовах розвитку суспільства зростають вимоги до професійної компетентності вчителя. Урахування прогресивних ідей досвіду підготовки фахівців за останні десятиліття зумовили реформування освіти та відповідні зміни у доктринах, концепціях і моделях підготовки майбутніх учителів. Важливим стає розуміння світу як динамічно змінного, у якому особистість перебуває у стані постійного творення цього світу і самої себе.

У змісті педагогічної освіти закладено модель підготовки вчителів-дослідників, що включає предметно-професійний і соціальний контекст майбутньої професії. Стає очевидним, що результатом наукових розвідок щодо пошуків нової педагогічної парадигми має стати інтегративна педагогічна парадигма, яка формується на основі синергетики, акмеології, педагогічної антропології тощо. У зв'язку з цим, вирішальною умовою якісних змін в освіті є застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителів початкової школи.

Проблема компетентності майбутніх учителів представлена дослідженнями В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, М. Чошанова, А. Хуторського та ін. Теоретичні основи дослідницької компетентності студентів у вищому навчальному закладі розроблено В. Ачкан, М. Бахтінім, І. Воротінніковою, М. Каганом, С. Раковим та ін. Слід зазначити, що формування дослідницької компетентності майбутніх учителів початкової школи не стало предметом спеціальних досліджень. Разом з тим, відсутнє загальноприйняте визначення дослідницької компетентності майбутнього вчителя.

Метою статті є розкриття складових процесу формування дослідницької компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Оскільки завдання підготовки вчителя-дослідника пов'язано із залученням студентів до творчої діяльності дослідницького характеру, необхідно розкрити поняття „дослідницька компетентність”.

У дослідженнях низки вчених А. Маркової, В. Полякова, С. Чистякова, А. Хуторського та ін., визначено, що дослідницька компетенція є невід'ємною складовою професійної компетентності у різних сферах діяльності.

У контексті нашого дослідження важливими є розробки А. Хуторського у галузі ключових компетентностей. Вчений зазначає, що однією з базових технологій компетентнісно зорієнтованої освіти є технологія проектного навчання [1]. Для ефективного формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи важливим є озброєння їх навчально-пізнавальною та інформаційною компетентностями. Коротко охарактеризуємо їх.

Оволодіння навчально-пізнавальною компетентністю, за А. Хуторським, передбачає: розширення пізнавальних ресурсів, розв'язання пізнавальних завдань у різних видах діяльності, володіння прийомами діяльності у нестандартних ситуаціях тощо.

© К. Степанюк, 2012

Інформаційна компетентність забезпечує пошук, аналіз та відбір необхідної інформації, її перетворення, збереження та передачу. Така діяльність дозволяє на високому рівні проводити педагогічні дослідження та оволодівати дослідницькими вміннями.

Слушною є думка В. Попкова та О. Коржуєва, про недостатність формування у випускників вищих навчальних закладів тільки системи професійних знань. Сучасна система освіти, як зазначають вчені, покликана формувати велику кількість непрофесійних компонентів процесуально-діяльнісного характеру, які включають:

- формування у студентів умінь цілісного сприйняття навколишнього світу, а також цілісного сприйняття процесу та результату діяльності;
- оволодіння технологіями прийняття оптимальних рішень, вміннями адаптуватися до змінюваних умов, прогнозувати розвиток різних ситуацій;
- вироблення культури системного підходу до діяльності та найважливішими методологічними принципами її організації [3, с. 10-11].

Питання компетентності вчителів розглядали ряд науковців Л. Бурчак, О. Глузман, М. Елькін, А. Маркова, Н. Ничкало, О. Пометун, О. Пехота та ін. Так, Л. Бурчак, досліджуючи процес формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії, визначає такі компоненти означеного явища, як-от:

- мотиваційно-ціннісний (усвідомлення ролі дослідницького компоненту професійної діяльності, інтерес до дослідницької діяльності, активність, ініціативність в дослідницькій діяльності, прийняття позиції дослідника як особистісно-значущого);
- когнітивний (повнота, глибина, системність, усвідомленість знань про логіку, структуру, методи та функції дослідження);
- діяльнісний (міцність усвідомленість дослідницьких умінь, здатність перенесення їх в нові нестандартні ситуації, здатність до самоаналізу власної діяльності) [2].

С. Раков, розкриваючи компетентнісний підхід в математичній освіті, відносить дослідницьку компетентність до предметно-галузевих і визначає її як володіння методами дослідження соціально та індивідуально значущих задач математичними методами [4]. У контексті нашого дослідження важливим є розуміння того, що основою дослідницької компетентності є вміння, як готовність особистості до певних дій та операцій у відповідності до мети, на основі сформованих знань та навичок.

Уміння ефективно розвиваються за умов активної пошукової діяльності та проведення самостійних досліджень з використанням методології наукового пізнання. Зазначимо, що основою навчальної дослідницької діяльності є здатність особистості до творчості. Оскільки всі етапи навчального дослідження сприяють розвитку емоційно-вольової та когнітивної сфери особистості.

На основі вищевикладеного можна сформулювати дослідницьку компетентність як інтегральну характеристику особистості, що містить сукупність вимог до самостійної пізнавальної діяльності, оволодіння способами діяльності у нестандартних ситуаціях та визначає готовність майбутніх учителів до їх використання у професійній діяльності.

Зазначимо, що компетентнісний підхід до формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи сприяє зміцненню потреби у пізнанні та проведенні педагогічних досліджень у початковій ланці освіти.

Зазначимо, що навчальними планами ВНЗ, де готують майбутніх учителів початкової школи не передбачено спеціального часу для організації науково-дослідної роботи, тому її впровадження в навчальний процес може відбуватися лише за рахунок перебудови змісту й методики викладання фахових методик початкового навчання, посилення їхньої проблемності й привнесення в них діяльності дослідницького характеру.

У процесі формування дослідницької компетентності майбутніх учителів початкової школи одним із засобів виступають фахові методики: „Методика викладання освітніх галузей „Природознавство” та „Суспільствознавство „Трудове навчання з практикумом” та спецкурс „Технологія проектування в початковій школі”, що враховує специфіку науково-дослідної роботи майбутніх учителів початкової школи на різних етапах професійної підготовки.

Коротко схарактеризуємо можливості означених дисциплін у формуванні дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

Оволодіння системою теоретичних знань, набуття дослідницької компетентності, розвиток професійної самостійності та інтересу до творчої педагогічної діяльності реалізується у процесі вивчення окремих методик. Кожна з фахових методик напряму підготовки 6.010102 „Початкова освіта” складається з двох частин – теоретичної та практичної. Теоретична частина методики визначає її місце і завдання, формулює її наукові основи, розглядає історію виникнення і розвитку методів початкового навчання, визначає структуру і форми організації навчального процесу. Практична – пропонує конкретні методи, прийоми навчання і розкриває технології впровадження їх у навчально-виховний процес. Майбутні вчителі початкової школи повинні оволодіти обома частинами конкретних методик, оскільки теоретичні засади кожної, способи її викладання формуються лише у шкільній практиці, перевіряються, апробовуються саме в ній.

Зазначимо, що одним із завдань, спрямованих на формування дослідницьких умінь у межах вивчення курсу „Методика викладання освітніх галузей „Суспільствознавство” та „Природознавство” була робота по укладанню словника ключових понять виучуваних тем. Майбутнім учителям початкової школи було запропоновано завдання типу: визначте ключові поняття теми та випишіть їх із поясненням у тематичний словник. У межах вивчення теми: „Застосування інтерактивних методів та методу проєктів на уроках з курсів „Суспільствознавство” та „Природознавство” нами було розроблено практичне заняття з опорою на проєктну діяльність майбутніх учителів початкової школи.

З метою ефективного формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи нами було розроблено навчальний посібник „Методика трудового навчання та художньої праці” (у співавторстві з А.М. Крамаренко), який рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів напряму підготовки 6.010102 „Початкова освіта” (Лист Міністерства освіти і науки України № 1.4/18-к 3055 від 31.12.2008 р.). У навчальному посібнику, крім загально методичних питань, акцентується увага на дослідницькій діяльності студентів у процесі вивчення курсу. Так, індивідуальна робота передбачала створення творчого проєкту (за самостійно обраною темою) та виготовлення виробів, які є об'єктами навчальної праці в програмі „Трудове навчання”. Зазначимо, що індивідуальна робота повністю відповідає логіці проєктної діяльності і сприяє формуванню дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

Разом з тим, широкі можливості формування навчальних умінь, узагальнених до рівня дослідницьких ми вбачаємо у впровадженні спецкурсу „Технологія проєктування в початковій школі”. Основу спецкурсу складають навчально-дослідницькі завдання проєктного характеру, що дозволяють ефективно впливати на підвищення дослідницької компетентності майбутніх учителів початкової школи. Він може бути реалізований на початкових рівнях становлення особистості майбутніх учителів початкової школи, оскільки передбачає подання базових відомостей про проєктну діяльність та засоби її реалізації у навчально-виховному процесі початкової школи.

Зазначимо, що навчальна діяльність студентів у процесі вивчення означених курсів набуває практико-перетворювального дослідницького характеру, що спрямовує цей процес на співпрацю, діалогічне навчання та самовдосконалення тих, хто вчить, і тих, хто навчається. Дослідницька компетентність є основою для розвитку ключових компетенцій, а саме: інформаційної, навчально-пізнавальної, діяльнісно-творчої, комунікативної та соціальної.

Отже, основою ефективного формування дослідницької компетентності як складової дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи є проєктна діяльність, що дозволяє якісно змінити форми взаємодії між учасниками педагогічного спілкування, забезпечити підвищення рівня активності та самостійності студентів,

створити умови для розвитку дослідницьких умінь і досвіду співпраці. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні інших аспектів формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Компетенции в образовании : опыт проектирования: сб. науч. трудов / Под ред. А.В.Хуторского. – М.: „ИНЕК”, 2007. – 327 с.
2. Методичне забезпечення процесу формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії [Електронний ресурс] / Л. Бурчак // Гуманізація навчально-виховного процесу. Вип. 54. – Слов'янськ, 2011. – С. 39-47. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Gnvp/2011_54/6.pdf.
3. Попков В.А. Критический стиль мышления у субъектов высшего профессионального образования / В.А. Попков, А.В. Коржувев – М.: «Агроконсалт». 2002. – 233 с.
4. Раков С.А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: [монографія] / С.А. Раков. – Х.: Факт, 2005. – 360 с.

Стаття надійшла до редакції 28. 01. 2012.

Степанюк Е.

Бердянський державний педагогічний університет, Україна

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УМЕНИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье раскрываются аспекты формирования исследовательской компетентности будущих учителей начальной школы как составляющей исследовательских умений.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, исследовательские умения, профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы

Stepanyuk K.

Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

RESEARCH COMPETENCE AS A COMPONENT OF RESEARCH SKILLS OF THE FUTURE TEACHERS OF AN ELEMENTARY SCHOOL

In article aspects of formation of research competence of the future teachers of prime school as a component of research skills reveal.

Keywords: research competence, research skills, vocational training of the future teachers of prime school